HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

מסורת הש"ס

אלא בנפש שבעה. מתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר (תהלים קלו) נאה להאמר על השבע: **דאבי גובר.** שם אדם או מקום: **דשביח בהו.** יין ושכרות ופשעי ולא יאמרו הלל:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה פרקים. במוסף. מפרש בגמרא [1]:

נעילת שעריים. מפורש בברכות ירושלמי בפרק תפלת השחר [2] אימתי נעילה יש אומרים נעילת שערי מקדש וי"א נעילת שערי שמים שנועלים אותן לעת ערב בגמר תפלה. ונוהגין היו להתפלל תפלת נעילה בכל תעניתיה כדרך שמתפללין ביוהכ"פ: **אלו הן מעמדות.** המתענין מתפללין בעריסה שיתקבל ברצון קרבן אחיסה כדלקמן [3]: **לפי שנאמר לו אם בני ישראל וגו'.** שהתמיד בא מן השקלים של כל ישראל ואי אפשר שיהו כל ישראל עומדין על גבי קרבנם ומינו מעמדות להיות במקומם: **נביאים הראשונים.** שמואל ודוד בגמרא [4] מפרש: **על כל משמר.** ארבעה ועשרים משמרות של כהנים היו שמואל ודוד תיקנום ועל כל משמר היה מעמד בירושלים שקבועין ועומדין בעיר ועומדין על קרבן אחיסה ולבד אלו הדרים בירושלים היו מעמדות בכל עיר שישראל נחלקו לכ"ד מעמדות כנגד ארבעה ועשרים משמרות כדתניא בברייתא של מ"ט מדות והיינו דתנן היה מעמד בירושלים כהנים לויים וישראלים: **כהנים ולויים.** של משמר היו עולים [5] בירושלים כהנים לעבודה ולויים לשיר. ומכל המעמדות היו קבועין בירושלים לעמוד על קרבן אחיסה: **והשאר היו מתכנסין לעריהם.** ומתפללין על קרבן אחיסה שיתקבל ברצון ומתענין ומוציאין ספר תורה ביום תעניתם: **וקורין במעשה בראשית.** וכגמרא [6] מפרש טעמא: **ביום הראשון.** של שבוע: **קורין בראשית בו'.** פרשה ראשונה ופרשת יהי רקיע לפי שאין בפרשת בראשית לבדה ט' פסוקים כדי קריאת כהן לוי ישראל וכן כולן: **בשני וחולא הארץ עד ויכולו.** לפי שבפרשת תולא הארץ אין בה אלא שמונה פסוקים לפיכך אומר ויכולו: **פרשה גדולה.** שבפרשיות הללו קורין אותה בשנים כגון פרשה ראשונה של בראשית יש בה חמשה פסוקים היו קורין אותה בשנים כדאמרינן בגמרא [7] יהי רקיע באחד. וביום השני יהי רקיע באחד יקוו בשנים שיש בה ה' פסוקים. ביום השלישי יקוו באחד שאין בה אלא ה' פסוקים ויהי מאורות בשנים שיש בה ו' פסוקים: **וקורין אופה על פיהן.** כל אחד בפני עצמו. ובעי בגמרא [8] מאי קאמר מעיקרא קתני פרשה קטנה כו' דמשמע דבספר תורה קורין והדר תנא על פיהם. פרשה בנעילה ליכא: **כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד** [9] **שחרית.** לאותן שהיו בירושלים לא היו מתפללין על קרבן אחיסה שיש בו הלל לפי שאין להן פנאי לעשות מעמדם שקורין את הלל ומפני ההלל היו דוחין את המעמד: **קרבן מוסף.** יום שיש בו קרבן מוסף בירושלים אין [10] מעמד בנעילה בירושלים. וכל שכן במנחה הסמוכה למוסף לפי שהיו טרודין במוסף שיש בו להקריב בהמות יותר מתמיד שהוא אחד אין לך מוסף בלא שתי בהמות ולא היה להם פנאי כלל שהכהנים של מעמד טרודים במוסף וישראל שבהן היו טרודים לחטוב עצים ולשאוב מים ודומה אפי' מעמד דנעילה: **קרבן עצים.** בגמרא מפרש כגון אחד מט' זמנים. ואותו יום שהיה בו קרבן עצים אפילו לא היה בו מוסף היה נדחה מעמד של מנחה מפני קרבן עצים מפני שקרבן עצים קודם למנחה ודומה מעמד הסמוך לו [ולא] של נעילה: **כך היה רבי יהושע דורש קרבן מוסף אין** [11] **במנחה.** וטעמא מפרש בגמרא [12]: **זמן עצי כהנים והעם.** שמתנדבים עצים: **תשעה.** באלו הט' זמנים היו הכהנים והעם מתנדבים להביא עצים והיו מקריבים קרבן אותו היום ואפילו היו עצים הרבה למערכה היו אלו מתנדבין ומקריבין באלו תשעה זמנים: **בני ארח בן יהודה.** שכשעלו בני הגולה הם התנדבו תחילה באחד בניסן [13] וספק להם עצים עד כ' בתמוז שהתנדבו בני דוד. ארח שמואל ומשבט יהודה היה: **בני דוד.** ממשפחת דוד המלך: סגלה בן בניימין זתוא בן יהודה בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות משפחה אחת הן וכגמ' [14] מפרש אמאי מיקרו הכי: **בני עדין באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה.** וכגמרא [15] מפרש אמאי קבעו להן אלו הזמנים: **באחד בטבת.** שהיה ר"ח [וחטוכה] לא היה בו מעמד כו':

נשתברו

שאני בני מחוזא דשביחי בהו שברות. ולהכי היו אומרים הלל הגדול קודם שיאכלו וישתו וכפסוקי דזמרה נוהגין לומר שחרית ודווקא בפסוקי דזמרה קודם התפלה אבל בשעת תפלה אין אומרים אותו אלא בנפש שבעה ובכרכ מלאה:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בכל יום שיש בו הלל אין בו מעמד שחרית. פי' דהיינו חטוכה דבשאר יום טוב לא משכחת לה בלא קרבן מוסף:

קרבן מוסף אין בו נעילה. פירוש יום שקרבין בו מוסף אין בו נעילה לפי שטרודין הם במוסף ואין להם פנאי לומר נעילה:

קרבן עצים אין בו מנחה. משום דעד המנחה היו טרודים בקרבן העצים אבל יום בו נעילה דכל כך לא היו מאחרים עד שעת נעילה דאמר בן עזאי כך היה וכו':

מנחה

א אלא על נפש שבעה וכרם מלאה איני והא רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר וגזר תענית וירדו להם גשמים עד חצות ואמר הלל ואחר כך אכלו ושתו שאני בני מחוזא דשביחי בהו שברות:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה [1] פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים אלו הן מעמדות לפי שנאמר [2] צו את בני ישראל את קרבני לחמי [3] וכי היאך [4] קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים של לוים ושל ישראלים [5] הגיע זמן המשמר לעלות כהנים ולוים עולים לירושלים וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית [6] (ד ואנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע מיום ב' ועד יום חמישי ולא היו מתענין ערב שבת מפני כבוד השבת ולא באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו) [7] ה ביום הראשון בראשית ויהי רקיע בשני יהי רקיע ויקוו המים בשלישי יקוו המים ויהי מאורות ברביעי יהי מאורות וישרצו המים בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ בששי ותוצא הארץ ויכלו השמים [8] פרשה גדולה קורין אותה בשנים והקטנה ביחיד בשחרית במוסף ובמנחה נכנסין וקורין על פיהן כקורין את שמע ערב שבת במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת [9] כל יום שיש בו הלל אין [10] מעמד בשחרית קרבן מוסף אין בנעילה קרבן עצים אין במנחה דברי ר' עקיבא אמר לו בן עזאי [11] כך היה רבי יהושע שונה קרבן מוסף אין במנחה קרבן עצים אין בנעילה חזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי [12] זמן עצי כהנים והעם תשעה באחד בניסן בני ארח בן יהודה בעשרים בתמוז בני דוד בן יהודה בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בשבעה בו בני יונדב בן רכב בעשרה בו בני סנאה בן בנימן בחמשה עשר בו בני [13] זתוא בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכל מי שטעה בשבטו ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה בעשרים באלול בני עדין בן יהודה באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה באחד בטבת לא היה בו מעמד שהיה בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים [14] חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב [15] בשבעה עשר בתמוז

נשתברו

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"ח מהל' תעניות הלכה מז [וטוש"ע ח"א סימן תקעה סעיף יח]:

א ב מיי' פ"ו מהלכות כלי המקדש הלכה ח סמג עשין קנב:

ב ג מיי' שם הלכה ב:

ג ד מיי' שם הלכה ג:

ד ה מיי' שם הלכה ו:

ה ו מיי' שם הלכה ז:

ו ז ח מיי' שם הלכה ח:

ט [מיי' שם הלכה ט]:

ז י מיי' פ"ה מהלכות תעניות הלכה ב סמג עשין מד"ס ג טור ח"א סימן תקסט:

מוסף רש"י

שייך לעמוד קודם.

אין גדעו מחליף. אם נקלקן, אף צדיק ח"ו אין גדעו מחליף. אם מת שלא יולד בן כמותו ח"ו אם יפול לא יקום, לכך נאמר ארז. כדכתיב (משלי כד) כי שבע יפול לצדיק וקם (רשב"ם ב"ב פ:). **אף צדיק** ח"ו אין עושה פירות. שאוכל נקודתו בעוה"ז ואין לו חלק לעוה"ב, ח"ו שאין מאכילין אותו פרי מעלליו, לכך נאמר תמר. כדכתיב נמי קנא אחריתיה (ישעיה ג) אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ב"ב שם). מגביהו מן הקרקע טפח. דהכל וממה ומע"ג אלא הנים שוש גרופית (שם). **בסדן.** שכבר נקלקן פעם אחת וגדל (שם). **בבתולת השקמה.** שלא נקללה מעולם (שם). **מן הפקק ולמעלה.** והוא הקשר שחלב הקנה פקוק וסתום בה (ברכות כח:). **לפי שאין גדעו מחליף.** אם יגיע ממנו חוץ לקרקע שואל ונקלקן בראשו (ב"ב שם). **ואמר אבינו מלכנו וגו'.** וכשראו שנענו בתפלה זו, הוסיפו עליה מדי יום ביום וקבעוה לימי התשובה (סדור רש"י סי' קפ).

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בתעניות. של גשמים (יומא פז:). **ובמעמדות.** ארבעה ימים בכל שבת שאנשי משמר ישראל מתכנסין בעריהן ומתענין וקורין במעשה בראשית כדאמרינן במסכת תענית והתם מקשינן ותענית ומעמדות מי אית בהו מוסף, ומשיב הכי קאמר כהנים נוטלין את כפיהן כל זמן שמתפללין ואפילו במנחה, לפי שאלשה פרקים הללו תעניות הם ואין שברות במנחה, אבל שאר ימות השנה אין נשיאות כפים במנחה, ומ מהן ארבע פעמים ביום (שם). **והוא אינו עומד על גביו.** משמרו להקריב לי במועדו, היאך שומר אם אינו עומד על גביו (מגילה ג.). **על כל משמר ומשמר היה מעמד.** שבאין ועומדין בעזרה בשעת התמיד והן שלומי כל ישראל לעמוד על קרבנן דכתיב תשמרו להקריב לי במועדו שהבא שמירתכם עליו בשעת הקרבנו (זבחים יט.). **זמן עצי כהנים והעם.** שעל ידי מעשה קבעו להם חכמים להתנדב עצים ולהביא למערכה, וכשמגיע זמנו מביאין אותן ומדליקין אותן על גבי המזבח אע"פ שהיו שם שאר עצים הרבה, משא"כ בשאר מתנדבי עצים דאין מבערין אותן בזמן שיש עצים אחרים (לעיל יב.).

מסורת אור השלם

1. צו את בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: במדבר כח ב

הגהות הב"ח

(א) מתני' כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית כו' אין בו בנעילה כו' אין בו במנחה כו' כל"ל וכן בסמוך: (ב) שם בט"ו בו בני זתוא. נ"ב ס"א זתא: (ג) רש"י ד"ה כהנים כו' היו עולים לירושלים כהנים כו' על קרבן אחיסה והשאר היו כו' כל"ל והל"א: (ד) ד"ה כל יום כו' אין בו מעמד בשחרית אותן וכו' אחיסה ביום שיש בו הלל: (ה) ד"ה קרבן כו' אין בו מעמד בנעילה כו' שהוא אחד דאין לך מוסף: (ו) ד"ה כך היה כו' אין בו במנחה: (ז) ד"ה בני ארח כו' באחד בניסן וספקו להם עצים כו' בני דוד ארח שמו ומשבט יהודה היה כל"ל ותיבת שמואל נמחק:

רבינו חננאל

בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאים את כפיהם כו'.

רבינו גרשום

דשביחא ביה שברות. ולא מצי מכווני לאחר אכילה.

הדרן עלך סדר תעניות בשלשה פרקים כו'. בתעניות ובמעמדות. ודאי מעמדות הן בכל יום, אלא לכך חשיב פרק בפני עצמו, דלא כל ישראל הן אלא של אותו משמר, ובתעניות יש כל ישראל.